

GORANKA KREAČIČ*

Marija Terezija baronica Oršić, roj. baronica Wintershoffen: rodbina, zakon in knjige

IZVLEČEK

Osrednja tema pričujočega prispevka je Marija Terezija baronica Oršić, rojena baronica Wintershoffen (1671–1710), s Kozjega na Štajerskem. Prispevek je razdeljen na tri tematske sklope. V prvem delu je predstavljen izvor rodbine Wintershoffen, baroničine primarne družine, ki je v 16. stoletju prišla iz Bavarske na Štajersko in do začetka 19. stoletja izumrla. Drugi del je posvečen baroničinemu zakonu s slavonskim plemičem Antonom baronom Oršićem, ki se je končal z ločitvijo. Tretji del obravnava njeno naselitev v Ljubljani in premoženje, zabeleženo v zapuščinskem inventarju. Posebno pozornost si zasluži njena knjižnica, ki je bila za tedanje razmere zelo obsežna in vsebinsko raznolika.

KLJUČNE BESEDE

Wintershoffen, Oršić, Kozje, plemstvo, genealogija, knjižnice

ABSTRACT

BARONESS MARIA THERESA ORŠIĆ, NÉE BARONESS WINTERSHOFFEN. HER LINEAGE, MARRIAGE, AND BOOKS

The article centres on Baroness Maria Theresa Oršić, née Baroness Wintershoffen (1671–1710), from the Styrian town of Kozje (Ger. *Drachenburg*). It is divided into three thematic clusters. In the first part, it presents the origin of the baroness's primary family of Wintershoffen, which came from Bavaria to Styria in the sixteenth century and had become extinct by the early nineteenth century. The second part describes the baroness's marriage to the Slavonian nobleman Baron Anton Oršić, which culminated in a divorce. The third part discusses her settling down in Ljubljana and her estate listed in her probate inventory. Special consideration is given to her library, which was remarkably extensive and diverse for that period.

KEY WORDS

Wintershoffen, Oršić, Kozje, nobility, genealogy, libraries

* dipl. um. zgod., predmetna učiteljica, svétница v pokoju, Jezero, Preserje pri Ljubljani, goranka.kreacic@guest.arnes.si,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0761-6505>

UVOD

Osrednja oseba pričujočega prispevka je Marija Terezija baronica Wintershoffen (1671–1710) s štajerskega Kozjega, ki se je proti koncu 17. stoletja poročila z Antonom baronom Oršičem, članom sorazmerno ugledne hrvaško-slavonske plemiške rodbine. Prispevek je razdeljen na tri tematske sklope. V prvem delu sta prikazana zgodovina in izvor baroničine primarne družine Wintershoffen, ki se je v začetku 16. stoletja iz bavarske priselila na Štajersko in v začetku 19. stoletja izumrla. Sprva se je imenovala Wintershoffer in se konec 17. stoletja preimenovala v Wintershoffen.

V drugem delu sta v ospredju Marija Terezija kot članica kozjanskih Wintershoffnov in njen mož Anton baron Oršič. Zgodbo njune poroke in za tisti čas škandalozne ločitve je mogoče spremljati v zapisnikih hrvaškega sabora med letoma 1699 in 1709. Baronica se je v zadnjem obdobju življenja preselila na Kranjsko, v Ljubljano, in tam leta 1710 umrla, stara še ne 40 let.

Tretji del prispevka je namenjen baroničini zapuščini, kot jo razkriva njen zapuščinski inventar. V njem izstopa zlasti knjižnica, v kateri je bilo popisanih 142 knjig. V prispevku so podrobneje predstavljene nekatere baroničine knjige, ki so bile uvrščene na rimski (vatikanski) seznam prepovedanih knjig. Analiza njene knjižnice je pokazala, da je bila baronica ne samo izobražena in načitana, temveč tudi precej samosvoja in nevsakdanja oseba.

BAVARSKI WINTERSHOFFERJI NA ŠTAJERSKEM

Arhiv Republike Slovenije hrani zanimivo spominsko knjigo družine Wintershoffer z narisanimi grbi na pergamentu.¹ Po vsej verjetnosti je nastajala med letoma 1565 in 1600.² Vsebuje grbe družin, ki so se prek porok povezali z Wintershofferji; grbov je sicer samo osem in še od teh sta dva neznana. Prepoznati je mogoče starejši in mlajši grb Wintershofferjev ter grbe plemiških družin Pranckh, Schrampf in Schneeweiss. S

pomočjo spominske knjige je bilo mogoče odkriti izvor družine Wintershoffer, ki se je pozneje preimenovala v Wintershoffen.³ Na prvi strani je namreč vpisan Hans Wintershoffer »zu Gerlsbach«.⁴ Gre za kraj Gerolsbach na Bavarskem, kjer se konec 15. stoletja omenjajo nižji plemiči Wintershofferji, ki so leta 1490 dobili bavarsko deželanstvo (*Landstandschaft*).⁵

Povezavo Wintershofferjev z Gerolsbachom ter okoliškimi kraji, kot so Aichach, Kranzberg in Eichstätt, dokazuje več listin. V letih 1438 in 1448 se tako Štefan in Hans Wintershoffer omenjata kot sodnika (*Richter*) v Aichachu.⁶ V listini iz leta 1466 se Štefan Wintershoffer pojavi kot kaščar (*Kastner*),⁷ prav tako v Aichachu.⁸ Sedemnajst let pozneje (1483) se Štefan (verjetno isti kot zgoraj) omenja kot deželni sodnik (*Landrichter*) v istem mestu,⁹ Hans pa v Kranzbergu.¹⁰ Najzanimivejša je listina iz leta 1457, v kateri najdemo največ podatkov o družini: Hans Wintershoffer ml., gostilničar iz Kranzberga, sin Hansa Wintershofferja st., sodnika v Aichachu, je leta 1457 s posredovanjem viteza Tomaža Preysinga, oskrbnika v Kranzbergu, dobil v dedno last (*Erbrechts*) gostilno (*Taferne*), hkrati pa je od stolnega kapitlja v Freisingu dobil desetinsko sodišče (*Zehnthof*)¹¹ v Gerolsbachu.¹² Iz listine še izvemo, da je imel

3 Opozoriti kaže na različne zapise priimka. Pojavljata se dve različici, z enim ali dvema f. Pogostejša je druga, ki je uporabljena tudi v pričujočem prispevku. Prvotna oblika priimka je sicer Wintershoffer, konec 17. stoletja pa se začne pojavljati oblika Wintershoffen; temu sledi tudi pričujoči prispevek.

4 Za pomoč pri branju zapisa Hansovega imena se najlepše zahvaljujem dr. Dejanu Zadravcu.

5 Lieberich, *Die bayerischen Landstände*, str. 132. Avtor sicer ni prepričan, ali Wintershofferji izvirajo iz Wintershofa pri Eichstättu, saj pri tem zapisu postavi vprašaj, a glede na to, da Gerolsbach ni tako daleč od Wintershofa (okoli 40 km), je ta možnost precej verjetna. Razdalja med Gerolsbachom in Aichachom pa je 19 km.

6 Geiss, *Die Reihenfolgen*, str. 30 (7). Strani so oštevilčene tako, da je 30 na desni in 7 na levi, naslednja stran pa ima vrstni red obrnjen, 8 je na desni in 31 na levi itd.

7 V pravnem in gospodarskem jeziku je kaščar (*Kastner*), torej upravnik shrambe za naturalne dajatve podložnikov, lahko tudi sodnik (*Richter*), oskrbnik (*Pfleger*), odvetnik (*Anwalt*) itd.; gl. geslo »Kastner« v: *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch*: <https://fwb-online.de/lemma/kastner.s.0m> (t. 3. 2024).

8 BayHStA, Kloster Altomuenster Urkunden, listina 107 (Benediktinerinnen 1256–1760).

9 BayHStA, Kloster Altomuenster Urkunden, listini 150 in 151.

10 Geiss, *Die Reihenfolgen*, str. 46 (23).

11 V pravni zgodovini srednjega veka je bilo desetinsko sodišče (tudi *Zetenthof*) sodišče, kjer je bilo treba izročiti desetino (*Zehnthof*): <https://de.wikipedia.org/wiki/Zehnthof>.

12 BayHStA, Domkapitel Freising Urkunden 1387. Datum izdaje dokumenta je 7. julij 1457.

Prvi znani grb Wintershofferjev, vgraviran na pečatu Hansa Wintershofferja ml. (?) iz leta 1459 (Hundt, *Die Urkunden des Klosters Indersdorf*, knj. I, opis grba na str. 39, tabela X, št. 148).

ženo Ano in sina, prav tako Hansa. Med najzanimivejšimi je dokument iz leta 1534, s katerim je Tomaž, opat iz Weihestephana, potrdil dedno pogodbo iz leta 1457, ko je Hans Wintershofer ml. dobil posest v Gerolsbachu. V dokumentu se omenjajo Hans Wintershofer ml., njegov sin Hans in žena Amalija.¹³ Prav v tem dokumentu je mogoče prepoznati družino Wintershoffer, ki je v tistem času že prebivala na Štajerskem.

Kdaj točno so bavarski Wintershofferji prišli na Spodnje Štajersko, ni povsem jasno. Prvič jih tam zasledimo že v začetku 16. stoletja. Leta 1505 se namreč neki Wintershoffer omenja kot lastnik Zimerauerjevega domca v Spodnjem Radvanju.¹⁴ To je bil verjetno Rupert (*Rueprecht*), ki je leta 1515 pričal pri pečenju kupoprodajne pogodbe za hišo v Mariboru.¹⁵ Rupert je bil gotovo prvi Wintershoffer na Štajerskem in se je zaradi tamkajšnje posesti poslej imenoval ne le po Gerolsbachu, ampak tudi po Zgornjem Radvanju. To razkriva družinska spominska knjiga, v kateri pa Rupert ni naveden kot prvi oziroma najstarejši. Pred njim je

omenjen Hans Wintershoffer iz Gerolsbacha, ki je bil skoraj gotovo njegov oče; verjetno ga lahko istovetimo s Hansom, gostilničarjem iz Kranzberga in Gerolsbacha. V spominski knjigi Hansu sledi Rupert (*Ruprecht Wintershoffer zu Gerlibach und auf Oberradwein*), ki ima enak grb kot Hans.

Kje in kdaj se je Rupert poročil, zaenkrat ni znano. Dejstvo je, da je njegova žena Amalija pripadala stari turingijski in spodnjelužski plemiški rodbini Myla (Mühlen), imenovani po gradu Mylau pri Vogtlandu.¹⁶ Njeno pripadnost tej družini dokazuje njen grb v spominski knjigi: v desnem srebrnem heraldičnem polju je pokonci stoječ in v desno obrnjen volk v naravni barvi, ki v gobcu drži ovco, v levem rdečem polju pa je zlata prečka. Nad šlemom je isti motiv kot v desnem polju, volk z ovco v gobcu.¹⁷

Rupert in Amalija sta imela več otrok, vendar je bil Rupertov univerzalni dedič le sin Henrik (*Hainrich*) († ok. 1578). Ta se prvič omenja leta 1542 v povezavi z imenjem v Radvanju, ki je bilo leta 1570 ocenjeno na 78 funtov.¹⁸ Leta 1550 ga zasledimo v neki pravdi glede vinograda v Vinarjih (*im Wiener*)¹⁹ in nato še leta 1572, ko je pridobil štajersko deželanstvo.²⁰

Henrik ni bil več povezan ne z Gerolsbachom ne z Bavarsko, zato je poimenovanje po krajih svojih prednikov opustil, je pa svoji titulaciji dodal *Pranckh* (zum *Pranckh*, *Prankh*, *ranck*).²¹ Ta

16 Priimek družine se zapisuje tudi kot Myla, Mila, Mylen, Mühlen ali Milen (Kneschke, *Neues allgemeines Deutsches Adel-Lexicon*, knj. 6, str. 378, 379; Hefner, *Der Adel des Königreich Sachsen*, str. 39, tab. 44; Mülverstedt, *Der abgestorbene Adel*, knj. 6, str. 63, tab. 37; Kneschke, *Die Wappen*, knj. 3, str. 322).

17 Grb njene družine je v spominski knjigi takoj za Rupertovim, imena družinskih članov in njihovih žena pa se vrstijo po kronološkem redu. Opis grba pri Kneschkeju dodatno omenja, da volk stoji na zelenem trohribu (Kneschke, *Neues allgemeines Deutsches Adel-Lexicon*, knj. 6, str. 378).

18 Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 108; Mlinarič, *Gospoščina Zgornje Radvanje*, str. 206.

19 SI_PAM/0001_00376.

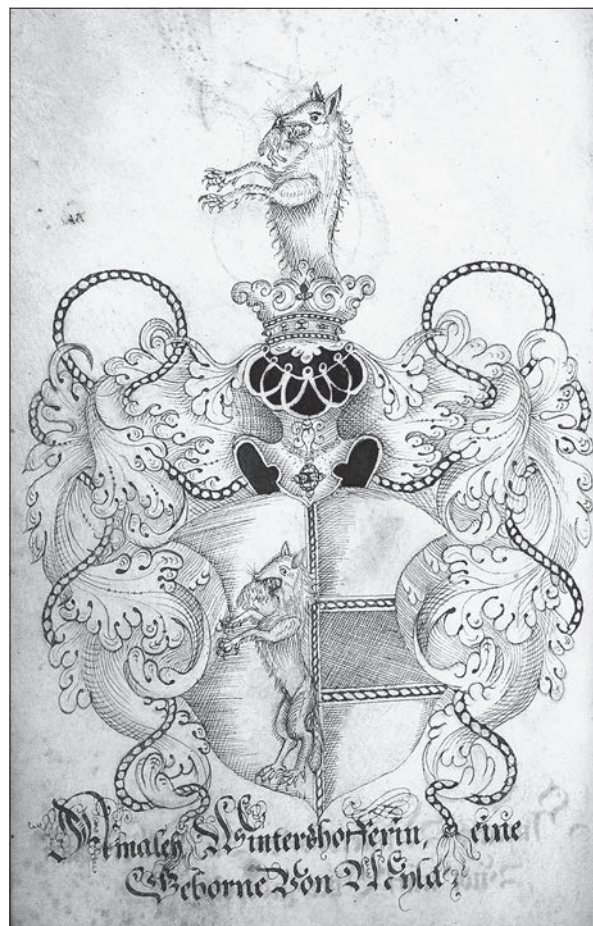
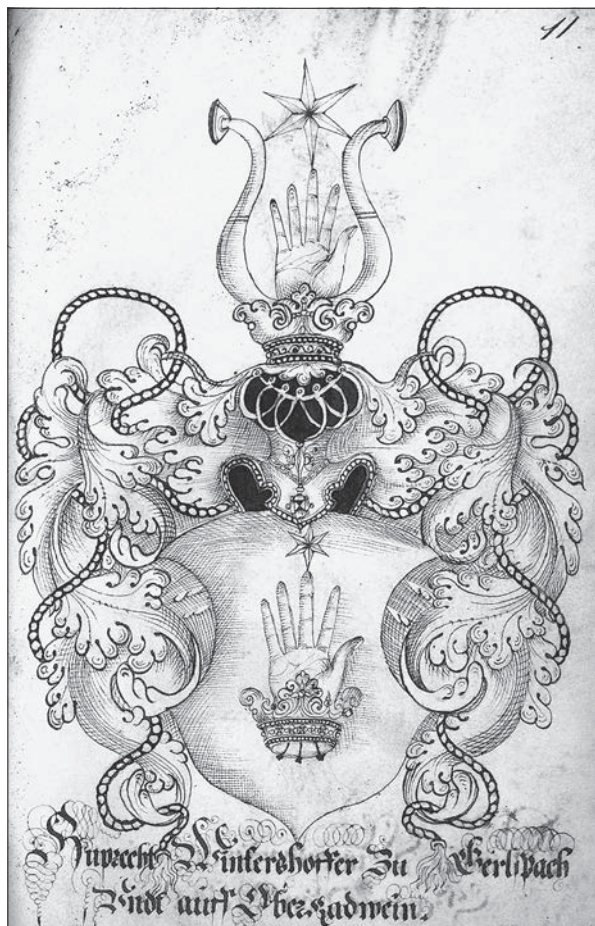
20 Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1533. Ob tem kaže opozoriti, da so ta in vse naslednje navedbe strani iz Naschenwengove elektronske izdaje knjige, ki obsega 1667 strani.

21 Od vseh verzij zapisa družinskega priimka bomo uporabljali zapis *Pranckh*, ker takšno obliko člani družine uporabljajo še danes. Rodbina *Pranckh* je izvirala iz istoimenskega gradu pri Knittelfeldu, kar dokazuje tudi njen grb v spominski knjigi, ki je identičen s prvotnim grbom te sicer zelo razvejane družine. Tudi na nagrobnih ploščah v baziliki v Seckauu, kjer je nekaj nagrobnikov te družine, je grb iz leta 1510 identičen grbu Julijane *Pranckh*, razen nekoliko dopolnjenih rogov, ki izraščajo iz šlema (Roth, *Die Pranker Totenschilder*, str. 13). *Pranckhi* so imeli domnevno dve gospodstvi v današnji Sloveniji, Snežnik in Hrastovec (<https://en.wikipedia.org/wiki/Pranckh>; [https://de.wikipedia.org/wiki/Pranckh_\(Adels-](https://de.wikipedia.org/wiki/Pranckh_(Adels-)

13 BayHStA, Domkapitel Freising Urkunden 2960. Datum izdaje dokumenta je 5. maj 1534.

14 SI_PAM/0001_01107.

15 SI_PAM/0001_00288.

Grba Ruperta Wintershofferja in njegove žene Amalije pl. Myla (Mühlen) (SI AS 1073, 34r, Familien Stammbuch der Wintershoffer zum Pranck und auf Oberradwein, fol. IIR, IIV). Rupertov grb je identičen z grbom njegovega (domnevnega) očeta Hansa (fol. IOV).

predikat je začel uporabljati po poroki z Julijano pl. Pranckh, hčerko Hansa in Margarete, roj. pl. Helfenberg.²² Dodatno poimenovanje bi lahko kazalo na to, da je bil Henrik vsaj delni lastnik tega gradu, vendar dokazov za to zaenkrat ni. Kot je razvidno iz upodobitve v družinski knjigi, je bil njegov grb nekoliko drugačen od grba njegovega

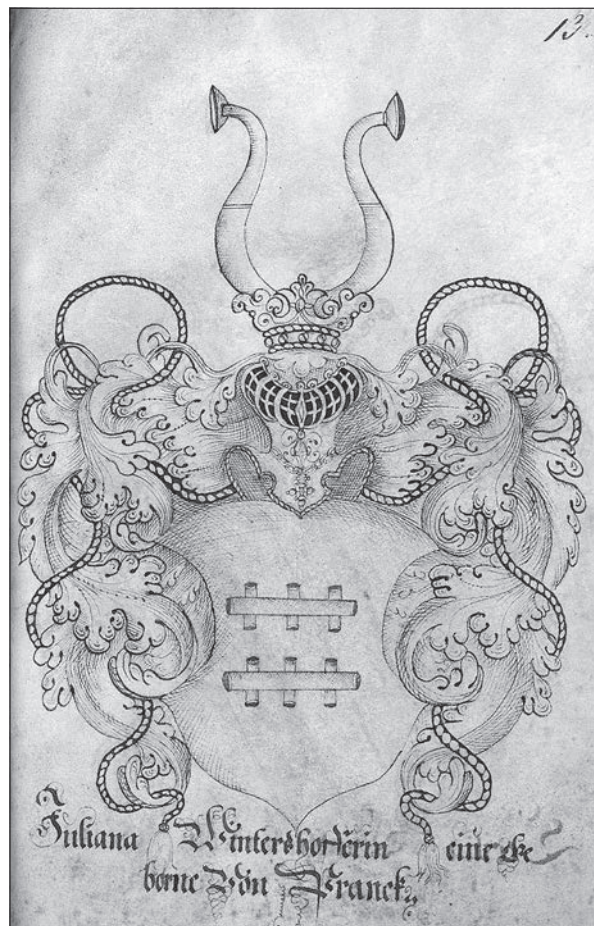
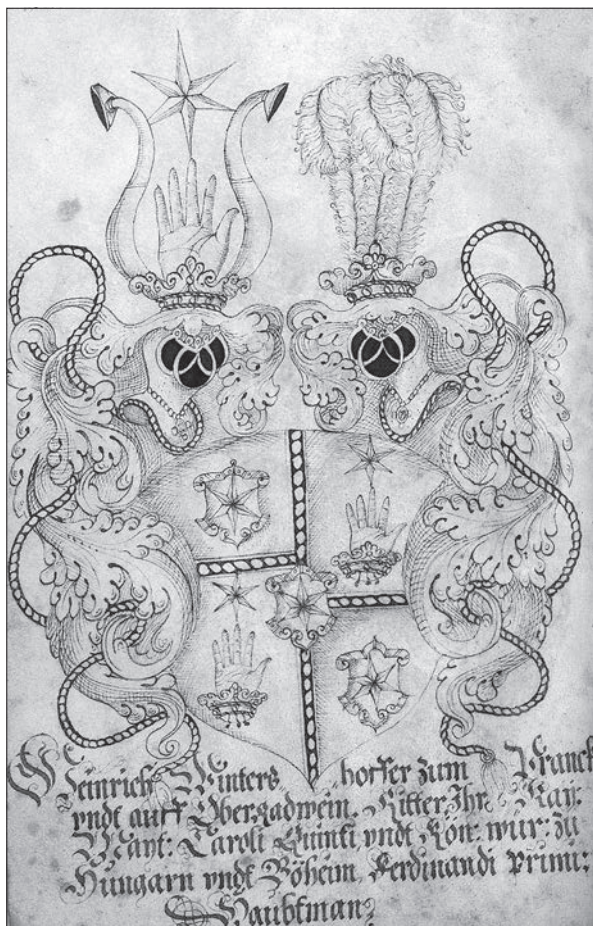
geschlecht)). Za Snežnik to drži: Jakob Jurij Adam baron Pranckh, ki je kot štajerski plemič leta 1591 dobil tudi kranjsko deželanstvo, se je poročil z Barbaro Scheyer, edino hčerko lastnikov gradu. Barbara je Snežnik podedovala leta 1589 (Slana, Iz zgodovine, str. 28; Smole, Graščine, str. 449, 450). V bližini Snežnika je imel baron Jakob Jurij Adam Pranckh v rokah tudi stolpasti dvor Breg in gradič Koča vas (Hallerstein), ki so mu ga prejšnji lastniki zastavili leta 1624 (Jakič, Vsi slovenski gradovi, str. 68, 159). Kar se tiče gradu Hrastovec (Gutenhaag) pri Lenartu, dostopni viri za sedaj ne potrjujejo lastništva Pranckhovi.

²² Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1533. Helfenbergi so bili prav tako spodnještajerska plemiška družina in so živeli na gradu Soteska (Helfenberg), jugovzhodno od Velenja. Glede očeta Margarete Helfenberške (Soteške) se podatki razlikujejo, včasih je omenjen kot Henrik (Banfi, Jošt Helfenberški, str. 55), včasih kot Hans (Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1533, pod rimsko št. I).

vih prednikov. V 1. in 4. polju se ponovita motiva s srčnega ščita, v 2. in 3. polju pa sta se ohranila osnovna elementa grba starejših Wintershofferjev: iz krone izraščajoča dlan, ki ima nad sredincem šesterokrako zvezdo. Sprememba je opazna tudi v grbovnem okrasju: iz desnega turnirskega šlema raste dlan s šesterokrako zvezdo nad sredincem, uokvirjata jo rogova, iz levega pa raste šop petelinjega perja. Pod grbom je zapis, ki razkriva, da je bil Henrik vitez cesarja Karla V. ter stotnik (*Hauptman*) ogrskega in češkega kralja Ferdinanda I. Na podlagi te omembe je mogoče nastanek grba umestiti v čas med letoma 1526 in 1556. Leta 1526 je namreč v bitki pri Mohaču padel češko-ogrski kralj Ludvik II. Jagelonski, ki ga je nasledil Ferdinand I. Habsburški.

Henrikova žena Julijana Pranckh je rodila več otrok, a je zgodaj umrla, že leta 1574. Zatem se je Henrik poročil s Cecilijo pl. Schrampf, hčerko Janeza in Margarete, roj. baronice Herberstein. V drugem zakonu ni imel otrok.²³

²³ Zadravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 86.

Grba Henrika Wintershofferja s Pranchha in Zgornjega Radvanja in njegove prve žene Julijane pl. Pranch (SI AS 1073, 34r, Familienstambuch der Wintershoffer zum Pranch und auf Oberradwein, fol. 12v, 13r).

Henrikove posesti je podedoval njegov sin iz prvega zakona Matej (*Mathias, Matthes*) (najpozneje 1572–ok. 1650),²⁴ ki se je leta 1599 poročil z Ivano, hčerko Zaharije pl. Schneeweissa, gospoda s Kozjega in Frama.²⁵ Oba, tako Matej (*Matthes Wintershoffer von Pranch und auf Ober Radwein*)²⁶

kot Ivana, sta z grboma upodobljena v družinski spominski knjigi, ki se z njima tudi zaključuje. Matej je bil sprva zakupnik Kozjega, leta 1638 pa je postal lastnik tega gospostva.²⁷

Iz Matejevega življenja se je ohranila zanimiva prigoda v povezavi s protestantizmom. Konec 16. in v začetku 17. stoletja je bila namreč večina kranjskega, štajerskega in koroškega plemstva protestantska. To je veljalo tudi za družine Pranchh, Schneeweiss in Wintershoffer. Člani teh družin so bili med 237 podpisniki listine, nastale na zborovanju plemičev notranjeavstrijskih dežel, ki je potekalo med 23. junijem in 20. avgustom 1603 v Gradcu. Udeleženci, med katerimi so bili tudi Matej Wintershoffer, Janez Jurij Schneeweiss in Sigmund Friderik Pranchh, so listino poslali nadvojvodi Ferdinandu II. Zahtevali so svobodo veroizpovedi, a jih vladar ni uslišal.²⁸ Leta 1615 so se protestantski plemiči morali odločiti med spreobrnitvijo v katolištvo ali izselitvijo. 1. avgusta 1628 je ukaz iz leta 1615 postal ultimat

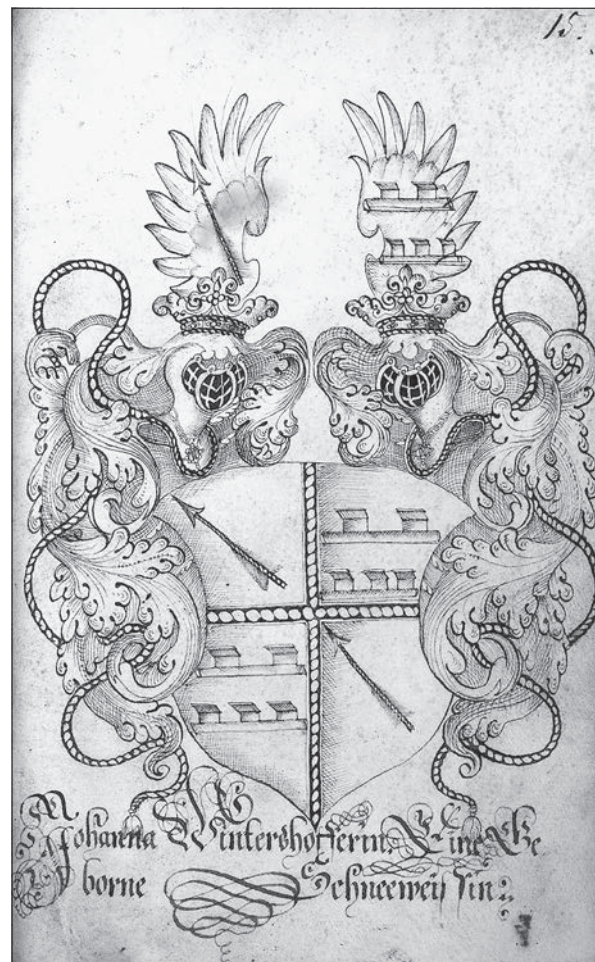
24 Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1533; Stopar, *Grajske stavbe*, I, str. 49; Zadavec, *Gospostvo Kozje*, str. 86. Matej je imel še tri brate, Krištofa, Janeza in Martina, katerih usode nismo raziskovali.

25 Zadavec, *Gospostvo Kozje*, str. 86.

26 Nekoliko poznejši zapis z enakim imenom, in sicer Matej Wintershoffer pl. Pranchh iz Zgornjega Radvanja in Kozjega, je v drugih dokumentih našel tudi Dejan Zadavec, čeprav v času pisanja svojega prispevka o gospostvu Kozje očitno še ni poznal spominske knjige iz Arhiva Republike Slovenije. Enak zapis (*von Pranch, auf Ober Rotwein und Drachenburg*) uporabljata tudi Naschenweng (*Der landständische Adel*, str. 1533) ter ne nazadnje *Familienstambuch der Wintershoffer* iz Arhiva RS (zum Pranch). Pirchegger (*Die Untersteiermark*, str. 108) je Mateju očitno po pomoti pripisal predikat »von Praunegg (Mallegg)«, s čimer ga je napačno povezal z gospostvom Branek (*Mallegg*) pri Ljutomeru, ki nikoli ni bilo v lasti njegove družine (gl. Sapač, *Grad Branek*, str. 684; Hozjan, *Posestne razmere*, str. 527–530; Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1667).

27 Zadavec, *Gospostvo Kozje*, str. 88. Takrat je bil že poročen z Marijo Uršulo pl. Prag.

28 Czerwenka, *Die Khevenhüller*, str. 414, 417.

Grb Mateja, tretjega po vrsti iz generacije bavarskih Wintershofferjev na Štajerskem, je enak grbu njegovega očeta Henrika. Njegovemu grbu sledi grb prve soproge Ivane pl. Schneeweiss (SI AS 1073, 34r, Familienstammbuch der Wintershoffer zum Prank und auf Oberradwein, fol. 14v, 15r).

s Ferdinandovim patentom o spreobrnitvi ali izgonu.²⁹ Tedaj se je začelo intenzivno izseljevanje kranjskega, štajerskega in koroškega plemstva. Dežele je zapustilo več družin, med njimi družina Schneeweiss³⁰ in deset članov družine Prankh.³¹ Matej Wintershoffer pa je postal katoličan in je zato lahko ostal na Štajerskem.

Mateja so pestile številne težave, povezane s posestmi, saj mu je leta 1628 pogorel grad Kozje.³² Leta 1632 se je po smrti prve žene poročil še enkrat.³³ Za drugo ženo je vzel Marijo Uršulo pl.

Prag,³⁴ s katero je imel vsaj šest otrok,³⁵ med njimi sina Gotfrida Honorija (Ehrenreich).³⁶ Matej

gova druga žena naj bi bila Elizabeta pl. Idungspeug, hči Volfa Ditriha pl. Idungspeuga iz Slovenske Bistrice in Benigne pl. Donnersberger iz dvorca Rogoznica (Ragognitz) (Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 895 in 1533). Ta zakon, če je res obstajal, je bil brez otrok.

³⁴ Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1533; Zadravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 88. Po plemičih Prag ali Prager se imenuje dvorec Pragersko, ki so ga kupili leta 1541 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 127). Že pred tem, leta 1530, so kupili dvorec Jamnik (*Holenstein*) v bližini Zreč. Krištof Prag(er) z Jamnika in Gromperka (*Grünberg*) je leta 1580 stavbo prezidal v dvorec (Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 256). Omeniti kaže tudi, da je imela Pragersko nekaj časa v lasti baronica Marija Julijana pl. Wildenfels, roj. baronica Wintershoffen, hči Matejevega sina Gotfrida Honorija in sestra Marije Terezije baronice Oršič (Stopar, *Grajske stavbe*, 2, str. 110, III; Zadravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 91).

³⁵ Zadravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 88.

³⁶ Na tem mestu velja opozoriti na zmedo v Naschenwengovi genealogiji Wintershofferjev. Na str. 1533 je Matej pod rimsko številko II. V tem odstavku so navedeni njegovi otroci iz zakona z Ivano pl. Schneeweiss in Marijo Uršulo pl. Prag. Vendar ne vsi. Tu bi moral biti tudi Gotfrid Honorij, a ga ni – pač pa je na naslednji strani (1534)

²⁹ O tej tematiki gl. Kočvar, Ferdinand II., str. 180–232.

³⁰ Czerwenka, *Die Khevenhüller*, str. 438. Krištof Schneeweiss je pred izselitvijo prodal svoja posestva na Koroškem okoli Osojskega jezera pri Beljaku. Leta 1652 ga z ženo Uršulo, roj. pl. Amsbacher, dvema sinovoma in hčerko najdemo v popisu protestantskih izgnancev iz Štajerske. Zdi se, da so se pred letom 1634 preselili v Würzburg (Czerwenka, *Die Khevenhüller*, str. 645).

³¹ Czerwenka, *Die Khevenhüller*, str. 634. Avtor se naslanja na seznam plemiških izgnancev v Nürnbergu iz leta 1652 Andreasa Söttingerja (Exulanten zu Nürnberg i. J. 1652).

³² O tem gl. Zadravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 73–96.

³³ Po Naschenwengu je bila to Matejeva tretja poroka. Nje-

Wintershoffer je okoli leta 1650 umrl reven, a s številnim potomstvom. Pokopali so ga v grobnici cerkve Marijinega vnebovzetja v Kozjem.³⁷

Matejev sin Gotfrid Honorij, ki je mlada leta preživel v Kozjem,³⁸ je odraslo življenje začel s težavami, ki jih je z gospodvom Kozje podedoval od očeta.³⁹ Po prvi poroki z Marijo Frančiško pl. Sinersperg⁴⁰ se je z družino naselil v Zgornjem Radvanju. Čeprav je Marija Frančiška umrla dokaj mlada, mu je zapustila vsaj pet otrok.⁴¹ Po njeni smrti se je Gotfrid Honorij poročil z Ano Krescencijo baronico Reisig, s katero je imel še vsaj osem otrok.⁴² S to poroko je še razširil rodbinsko posest.

Leta 1672 je namreč umrl njegov tast, Janez Krstnik baron Reisig s Hartenštajna in Pilštanja,⁴³ njegove tri hčere pa so podedovale njegova gospodstva Pilštanj, Drenski grad (Hartenštajn) in imenje Drenik.⁴⁴ Sestre so prejele vsaka po tretjino omenjenih gospodstev. Tako je Gotfrid Honorij prek žene prišel do tretjine Pilštanja. Posledično je leta 1678 prodal Zgornje Radvanje in se z družino dokončno preselil na Kozje. Gospodvi Pilštanj in Kozje sta namreč mejili drugo na drugo, zato

naveden kot sin Hansa Henrika, najstarejšega Matejevega sina iz prvega zakona, ki je pod rimsko številko III. Hans Henrik pod rimsko številko III in Gotfrid Honorij pod številko V sta bila polbrata in ne oče in sin.

³⁷ Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 89.

³⁸ Treba je razlikovati med gradom in dvorcem Kozje. Grad, ki so ga Wintershoffni pridobili prek poroke od Schneeweissov, je starejši in so ga opustili že v 17. stoletju. Pogorel je leta 1638, prav takrat, ko je Matej postal njegov lastnik (Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 88). Nato je dal Matej istoimenski dvorec in sedež gospodstva zgraditi v dolini, v neposredni bližini cerkve (Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 42). Dvorec je bil v lasti te družine vse do leta 1812 (Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 44). V 19. stoletju ga je novi lastnik Janez Edvard Sekol podrl in dal zgraditi novega, ki stoji še danes.

³⁹ Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 89–90.

⁴⁰ Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 90; Naschenweng (*Der landständische Adel*, str. 1534) sicer omenja Gotfridovo prvo ženo, vendar brez imena in priimka.

⁴¹ Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 86; Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1533.

⁴² Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1534. Ana Krescencija je bila hči Janeza Krstnika barona Reisiga in Marije Elizabete Ratkaj (Rattkay). Ratkaji (madž. Rattkay) so prišli na Hrvaško (tedaj Kraljevina Slavonija) iz severne Ogrske, iz mesta Rathka. V začetku 16. stoletja je nezakonski sin Matije Korvina, Ivaniš, prvemu Ratkaju v Slavoniji podaril grad Veliki Tabor. Leta 1559 so Ratkaji postali baroni in leta 1687 grofje. Konec 18. stoletja je družina izumrla v moški liniji (Ratkaj: Hrvatska enciklopedija: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51935>).

⁴³ Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 30.

⁴⁴ Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 91. Še v 18. stoletju sta imela sin in vnuk Ane Krescencije v fevdu tudi Drenski grad (*Thurn Hartenstein*) in dvorec Drenik (*Hoff Drönning*) (SI PAM/0001 00720).

je Gotfrid Honorij obe gospodvi, oziroma tretjino Pilštanja, združil v eno, vse skupaj pa upravljal s kozjanskega gradu.⁴⁵ Kratek čas je imel tudi imenja z dvorom v Starem Gradu pri Krškem (Altenhausen), ki je pripadalo brežiškemu gospodstvu,⁴⁶ menda pa je bil tudi lastnik Galenhofna pri Legnu, čeprav to ni povsem zanesljivo.⁴⁷

Leta 1685 je bil Gotfrid Honorij povzdignjen v baronski stan.⁴⁸ Ob tej priložnosti mu je cesar potrdil izboljššan plemiški grb: v 1. in 4. modrem polju je manjši zlati ščit, v njem zlata šesterokraka zvezda; v 2. in 3. rdečem polju je zlata krona, na njej dlan v naravnih barvah, vrh srednjega prsta pa je zlata šesterokraka zvezda. Sredi ščita je zlat srčni ščit z zlato šesterokrako zvezdo.⁴⁹ Glede na dikcijo plemiške diplome, ki govori o izboljšanju grba (*Wappenbesserung*), naj bi bil grb ob tej priložnosti spremenjen, vendar primerjava s starejšimi različicami grba tega ne potrjuje. Morda je izboljšava zajela le barve.

Ob tem kaže omeniti grb Wintershoffnov iz prve polovice 18. stoletja, iz župnijske cerkve v Slapu pri Vipavi. Pripadal je Ani Mariji Tereziji (1708–1772), vnukinji Gotfrida Honorija.⁵⁰ Upodobljen je ob grbu Flachenfeldov, saj se je Ana Marija Terezija poročila s Kristofom Lovrencem baronom Flachenfeldom.⁵¹ V primerjavi z opisom grba v baronski diplomi Gotfrida Honorija je opazna razlika (ali napaka?) v barvah: tu sta polji 1 in 4 rdeči, polji 2 in 3 pa modri, v baronski diplomi je ravno obratno.⁵²

Gotfrid Honorij je umrl leta 1697.⁵³ Po njegovi smrti je Kozje podedoval njegov sin Janez Jakob (1674–1722),⁵⁴ ki je leta 1707 vzel v zakup še Turn pod gradom Rajhenburg. Janezu Jakobu je po očetovi smrti sledil najmlajši sin Jakob Anton (1722–ok.

⁴⁵ Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 237. Zdravec (*Gospodstvo Kozje*, str. 93) omenja, da je vnuk Gotfrida Honorija Jakob Anton od leta 1745 upravljal z gospodvom Kozje in delom Pilštanja. To pomeni, da je še približno sedemdeset let od smrti barona Reisiga še vedno veljala njegova volja, da so njegove tri hčere (in nato njihovi potomci) dedovale vsaka eno tretjino od očetovih posestev.

⁴⁶ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 253.

⁴⁷ Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1534.

⁴⁸ Za fotokopije baronske listine se zahvaljujem dr. Mihiu Preinfalku.

⁴⁹ AT ÖStA/AVA Adel HAA AR 1087.1, Wintershoffen, Gottfried Ehrenreich von, Freiherrenstand, »von Wintershoffen Freiherr von und zu Drakhenburg«, *Wappenbesserung*.

⁵⁰ Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 91.

⁵¹ Seražin, Kristof Lovrenc, str. 78.

⁵² <https://sloheraldika.zrc-sazu.si/grb/grba-rodin-flachenfeld-in-wintershoffen-na-slapu-pri-vipavi>

⁵³ Zdravec, *Gospodstvo Kozje*, str. 92.

⁵⁴ Za Janezovo rojstvo gl. NSAM, RMK Maribor – Sv. Janez Krstnik 1673–1700, fol. 40.

Franc Jelovšek: Grb Wintershoffnov v župnijski cerkvi sv. Matija v Slapu pri Vipavi (foto: Barbara Žabota, 2025).

1788),⁵⁵ ki je bil ob očetovi smrti star komaj nekaj mesecev. Do njegove polnoletnosti so s posestjo upravljali skrbniki. Leta 1751 se je poročil z Marijo Ano, hčerko Karla Jožefa grofa Rattkaya iz Velikega Tabora in Kristine Marije grofice Keglević iz Bužima.⁵⁶ Jakob Anton je družinsko posest razširil še z dvorcem v Sevnici (Unter Lichtenwald). Zdi se, da so imeli Wintershoffni za krajši čas to posest v zakupu že pred Jakobom Antonom, saj se tam kot posestniki omenjajo že leta 1715.⁵⁷ Vendar je

dvorec Sevnica v družinske roke znova prišel med letoma 1764 in 1796,⁵⁸ torej v času Jakoba Antona.

Predzadnji moški član rodbine Wintershoffen je bil Jožef Honorij (1752–1812), ki je imel kratek čas (1804–1807) tudi Strmol pri Rogatcu.⁵⁹ Poročen je bil z Eleonoro grofico Thurn-Valsassina, s katero je imel dve hčerki in sina.⁶⁰ Starejša Eleonora⁶¹ se je poročila z Alojzom baronom Gallenfelsom (1775–1846), ki je po smrti tasta Jožefa Honorija podedoval Kozje⁶² in ga očitno tudi kmalu prodal, saj je bil naslednja tri leta lastnik gospostva Kristijan pl. Leitner. Leta 1815 je druga hči, Alojzija Wintershoffen, dvorec znova odkupila in ga imela do leta 1825, ko je končno prešel v druge roke. Alojzija je bila poročena s hrvaškim plemičem Ladislavom Fodrocijem (1756–1834), pisateljem, pravnikom in bibliofilom iz Borkovca v Varaždinski županiji.⁶³ S smrtjo Jožefovega sina Marije Vincenca († 1820),⁶⁴ ki je bil očitno brez potomcev, je družina Wintershoffen leta 1820 po moški liniji izumrla.⁶⁵

RODBINA ORŠIČ IZ SLAVETIČA

Med člani rodbine Wintershoffen je ena zanimivejših nedvomno Marija Terezija (1671–1710), hči Gotfrida Honorija. S poroko je postala baronica Oršič, zato si pogledajmo še zgodovinsko ozadje te družine.

Oršiči izvirajo iz srednjeveške Kraljevine Hrvaške in se prvič omenjajo leta 1420 v Kninu. Za-

⁵⁸ Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1535.

⁵⁹ Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1535; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 131.

⁶⁰ Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1535.

⁶¹ O Eleonori za zdaj nista znana ne datum rojstva ne datum smrti. Tudi letnica poroke z Gallenfelsom ostaja neznana (Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1535). Eleonora in Alojz sta bila starša Eleonore Gallenfels († 1877), ki se je leta 1838 poročila z Rikardom Jelačićem (1816–1876) (HR-DAVŽ-48. Obitelj Kavanagh – Bellyane, str. 1, <https://dav.hr/app/uploads/2024/07/48.-Kavanagh-SI.pdf>).

⁶² Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 44.

⁶³ Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 44; Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1535. O Ladislavu Fodrociju gl. Hrvatski biografski leksikon: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/fodroci-ladislav>. Razen Naschenwenga in Stoparja viri omenjajo samo prvi dve Ladislavovi soprogi, nobena od njiju ni bila Alojzija. Zdi se, da je bila Alojzija tretja žena in da verjetno nista imela potomcev (HR HDA 714 Obitelj Fodroci, http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1335). Naschenweng tudi ne navaja letnic Alojzijevega rojstva, poroke in smrti, Stopar pa omenja, da je bila s Fodrocijem poročena starejša hči Eleonora. Oba avtorja uporabljata ime Fedrozi oziroma Federoczy, v hrvaškem zgodovinopisju pa je uveljavljeno ime Fodroci.

⁶⁴ Marija Vincenc (*Letzter des Geschlechts*) je po Naschenwengu (*Der landständische Adel*, str. 1535) umrl 11. avgusta 1820, letnica rojstva pa ostaja neznana.

⁶⁵ Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1535.

⁵⁵ Zadavec, *Gospostvo Kozje*, str. 92, 93. Po Naschenwengu (*Der landständische Adel*, str. 1535) je umrl po letu 1774, morda celo 1788.

⁵⁶ NŠAM, ŽA Pilštanj, Matične knjige, PMK 1695–1761. Poročna matična knjiga ni oštevilčena, datum poroke je bil 14. februar 1751: *Ead(em) mense Ill(ustrissi)mus D(ominus) Joannes Jacoby L(iber) B(aro) a Wintershoffen ex Drakenburg copulatus e(st) cum Maria Anna domicella comitessa a Ratkay ex Croacia a parochio ad S. Catharina*. Gl. tudi Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 1535.

⁵⁷ Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 129; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 255.

radi vpadov osmanskih Turkov so se pomikali proti severu, kjer jim je ogrski kralj Matija Korvin leta 1487 podaril v svobodno last grad Slavetić pri Jastrebarskem na obronkih Žumberka. Od tedaj so se po njem imenovali Oršić iz Slavetića (*de Slavetić*). Zaradi vojno-političnih razmer, strateških izgub, premikov na sever in prilagoditve novim življenjskim razmeram jim je šele v 17. stoletju uspelo pridobiti elitni status med visokim plemstvom. Takrat so postali ena najuglednejših in visoko pozicioniranih družin Hrvaško-Slavonskega kraljestva.⁶⁶

Eden prvih članov na novo povzpele rodbine je bil Matija Oršić ki je živel na družinskem gradu Slavetić v bližini Žumberško-Samoborskega hribovja. V prvi četrtini 17. stoletja se je poročil s Suzano pl. Dorotić, hčerko Matije in Barbare, roj. pl. Križanić. V zakonu Matije in Suzane so se rodili sinova Janez Franc in Jurij Baltazar ter hči Marta. Vsi trije so omenjeni v oporoki stare matere Barbare, ki je vsakemu od vnukov namenila tretjino svoje gotovine.⁶⁷

Janez Franc Oršić je bil v mladosti paž na cesarskem dvoru na Dunaju, kasneje pa je študiral in končal pravo v Bologni. Poznan je predvsem kot krajiški častnik, ki se je povzpел do položaja namestnika generala Vojne krajine. Da je bila služba krajišnika donosna, priča podatek, ki ga je o Janezu Francu zapisal Valvasor: »Pred kratkim je bil Franc baron Oršić (Orfrhitsch), poveljnik v Vračiču in Kržanić-Turnju, dober vojak in izvrsten pri vpadih in plenjenju, a je pred nekaj tedni umrl.«⁶⁸ »Izvrstnost pri vpadih« je dokazal tudi z zavzetjem gradu Greben v Liki – v grad naj bi osebno vrغل snop goreče slame in tako dosegel, da so se tamkajšnji osmanski Turki predali. Ta njegov podvig je ovekovečil baron in pesnik Ivan Čikulin (1681–1746) v pesmi »Franciscus Oršich Illyrus«.⁶⁹ Plenjenje je bilo pomemben del krajiškega gospodarstva, enako kot prodaja ujetih sužnjev ali odkup vojnih ujetnikov. Tudi Janez Franc Oršić pri tem ni odstopal, pač pa je prav s to dejavnostjo obogatel. Največjo plenitev je izvedel skupaj s kapetanom in baronom Krištofom Delišimunovićem ter Janezom Jožefom grofom Herbersteinom, tedaj poveljujočim generalom Hrvaške in Morske krajine s sedežem v Karlovcu: po zadušitvi znane zrinsko-frankopanske zarote

Grad Oršić v Slavetiću, akvarel iz leta 1740 v knjigi grofa Antona Aleksandra Patačića »Status familiae Patachich« (sl. 12). V ozadju je viden višji stolp s petimi nizkimi nadstropji, ki ga je leta 1570 zgradil Krištof I. Oršić Slavetički.⁷⁰

je omenjena trojica popolnoma izropala posesti upornikov.⁷¹

Janez Franc je skupaj z bratom Jurijem Baltazarjem leta 1675 prejel baronski naslov.⁷² Preselil se je iz Slavetića in živel, kadar ni bil v Krajini ali na Dunaju, v Gornji Stubici v hrvaškem Zagorju.⁷³ O njegovem življenju danes vemo sorazmerno veliko, in sicer po zaslugi njegovega potomca grofa Adama Oršića (1748–1820),⁷⁴ ki je v začetku 19. stoletja napisal knjigo o družinski zgodovini.⁷⁵ Adam je pri opisovanju življenja svojega prednika uporabil številne arhivske vire, med drugim

66 Štefanec, Visoki vojni častnik, str. 157.

67 O oporoki Barbare baronice Kacijaner, roj. Križanić, ki je umrla v Ljubljani leta 1671, sta pisala Žvanut, »To je moja uola«, in Košir, Primeri starejših oporok v slovenščini.

68 Valvasor, Čast in slava, 12, str. 68. Franc baron Oršić je umrl leta 1686.

69 Čikulin, *Idea magnanimitatis Illyricae*, str. 9.

70 Krištof je bil poročen z Margareto Tahy. Imela sta samo hčer Heleno, ki se je poročila z Jurijem Jankovićem Bribirskim, prednikom kranjskih baronov in hrvaških ter madžarskih grofov Janković (Jankovich Bésán).

71 Oršić, Ivan Franjo Slavetički, *Karlovački leksikon*, str. 436.

72 Oba, Krsto (Krištof) Delišimunović in Janez Franc Oršić, sta dobila baronat leta 1675, verjetno zaradi tega, ker sta ostala zvesta cesarju (Bojničič, *Der Adel*, str. 135; Oršić Slavetički, Proleksis enciklopedija: <https://proleksis.lzmk.hr/39992/>).

73 Oršići so posest Gornja Stubica dobili zaradi tragedije v družini Elizabete Petričević, žene Janeza Franca. Njen brat, tudi Franc, ki je bil lastnik tega gradu, je ubil svojo ženo Katarino, rojeno Keglević. Po tedanjih zakonih bi lahko to posest zahtevala družina Keglević. Da pa se to ne bi zgodilo, jo je Franc Petričević prepisal na svojega svaka Janeza Franca Oršića. Vendar je bila posest kljub temu zaplenjena v korist države. Kralj je zavrnil pogodbo med svakoma, a je Janezu Francu Oršiću kljub temu izdal darovnico za Gornjo Stubico zanj in za njegove potomce (Filipčić Maligec, Grofovi Oršić, str. 10).

74 Grof Adam Oršić je bil sin grofa Krsta (Krištofa) Oršića in pravnuk barona Janeza Franca Oršića.

75 Oršić Slavetički, *Rod Oršića*. Grof Adam Oršić (1748–1820), c.-kr. komornik, je bil potomec Matije Oršića iz Slavetića in Barbare Kacijaner. V letih 1812–1814 je napisal spomine, v katerih opisuje svojo rodbino v obdobju 1725–1814. Spomine v nemškem izvirniku je prvi objavil Ivan Kukuljević Sakcinski leta 1869, leta 1943 pa so izšli še v hrvaškem prevodu pod naslovom *Rod Oršića*.

Neznani avtor: baronica Marija Terezija Oršić, roj. Wintershoffen in njen mož Anton baron Oršić med letoma 1695 in 1700 (Hrvatski povijesni muzej, HPM/PMH-2439, HPM/PMH-2440; objavljeno z dovoljenjem muzeja).

tudi opise njegovih potovanj na Dunaj med letoma 1670 in 1673.⁷⁶

Janez Franc je imel z ženo Elizabeto, rojeno Petričević od Miketinca, (vsaj) tri otroke. Ena od hčera, Ana Suzana, se je okoli leta 1698 poročila z Gabrijelom (Emerikom) baronom Gotalom (Gotthal),⁷⁷ visokim častnikom in velikim županom Virovitiške županije, druga hči Marta Katarina pa z Ivanom baronom Makarjem. Oba sta bila člana zanimive družine ljubiteljev vinske kapljice »Pinta«, ki jo je ustanovil baron Baltazar III. Patačić, bratranec njunih žena. Poleg dveh hčera je imel Janez Franc tudi sina Antona (1670–1706), ki je bil tako kot oče krajiški častnik. Ko je imel Anton pet let, sta bila njegov oče in stric povzdignjena v baronski stan, grofovski naziv pa je leta 1744 dobil Antonov vnuk Krištof.

Prav z Antonom Oršićem se povežeta zgodbi Oršičev in Wintershoffnov, saj se je Anton baron

Oršić poročil z Marijo Terezijo baronico Wintershoffen, hčerko Gotfrida Honorija iz štajerskega Kozjega.

ZAKON IN RAZVEZA MARIJE TEREZIJE BARONICE ORŠIĆ

Anton Oršić in Marija Terezija Wintershoffen sta se poročila okoli leta 1690. V zakonu se je rodilo pet otrok: sinova Bernard in Ivan ter tri hčerke, od katerih je znano samo ime Marije Julijane.⁷⁸

Po osmih letih se je zakon začel krhati. Baron je ženo obtožil prešuštva in naklepneга poskusa umora s pomočjo magije.⁷⁹ Zakonca sta se ločila okoli leta 1700,⁸⁰ a baronovo nasilje, nagajanje ter spori okoli posestev in skrbništva so trajali vse do njegove smrti leta 1706. To dokazujejo številni

⁷⁶ Oršić Slavetički, *Rod Oršića*, str. 21–55.

⁷⁷ Stara hrvaška oziroma slavonska plemiška družina Gotal od Gotalovca se v Podravini omenja že v 13. stoletju. Leta 1710 so postali baroni, a so že sredi 18. stoletja izumrli. Ana Suzana, roj. Oršić, je bila pred to poroko dvakratna vdova. V zakonu z Gotalom ni imela otrok. Umrla je leta 1738, dve leti za njo je umrl tudi Gabrijel. Z njegovo smrtjo je družina Gotal izumrla (*Analitički inventar. Obiteljski fond Gotal*, str. 5, 6).

⁷⁸ Ime te hčerke izvemo iz mrliške knjige župnije sv. Nikolaja v Ljubljani, vprašanje pa je, ali je to ista hči kot Julijana Terezija, ki se je šolala pri škofjeloških klarisah in ki se omenja pri Štuhcu, *Rdeča postelja*, str. 67.

⁷⁹ Muzej seljačkih buna: <https://msb.mhz.hr/obitelj-orsic/>.

⁸⁰ *Zaključci hrvatskog sabora 1693–1713*, knj. 2, str. 221: ... *magnifica dominae Theresiae Wintershoffen, Magnifici Antonii Orsich consortis divortatae adversus praefatum Antonium Orsich* ... V zvezi s tem je zanimiva primerjava kranjskega primera ločitve zakoncev Trillegg-Gallenberg iz približno istega časa (1687), s to razliko, da je bil v tem primeru prešuštva obtožen mož (Žvanut, *Ločitev zakona*, str. 343–356).

zapisniki hrvaškega sabora med letoma 1699 in 1709, v katerih so obravnavali težave te družine. V zapisnikih so sicer navedeni samo končni sklepi, a iz njih lahko razberemo težke družinske razmere. Anton je postal tudi fizično nasilen, tako da si je morala Marija Terezija zaradi življenjske ogroženosti poiskati zaščito. Pri tem so najbolj trpeli njuni otroci. Zato so v saboru sklenili, da je treba poskrbeti za baroničino varnost in zaščititi otroke. Barona so pozvali, naj opusti nasilje in družini zagotovi boljše razmere. Šlo je namreč tudi za vprašanje baroničinega vzdrževanja, ki mu je Anton očitno oporekal. Zato so v saboru odločili, da mora baron iz svojih posestev zagotoviti njeno zadostno oskrbo.⁸¹ A leto pozneje se je Marija Terezija znova pritožila, češ da Anton ne upošteva zakonskih določil glede vzdrževanja iz posesti Stubica. Zato je podžupan zagrebske županije na podlagi saborskega sklepa določil, naj se Antonu, če ne bo upošteval sklepov, poleg Stubice odvzame tudi posest Jakovlje in se jo da v uporabo Mariji Tereziji.⁸²

Baronica Marija Terezija se je pred spori umaknila in se trajno preselila v Ljubljano. Tam je namreč živela njena mati Ana Krescencija, ki se je kot vdova po Gotfridu Honoriju Wintershoffnu leta 1700 v drugo poročila z Jurijem Adamom baronom Grimschitzem.⁸³ Vprašanje skrbništva otrok in premoženja je bilo do konca pod hrvaško jurisdikcijo. Iz zapisnikov je mogoče ugotoviti, da so staršem otroke odvzeli, njihova uradna skrbnica in varuhinja⁸⁴ pa je postala Antonova sestra Ana Suzana, poročena Gotal.⁸⁵

Po ločitvi se je baron Oršić popolnoma posvetil vojaškemu poklicu. Bil je polkovnik krajiške vojske in se je domnevno zelo izkazal v prvih letih španske nasledstvene vojne.⁸⁶ Smrt ga je doletela leta 1706 pod Kormendom, v bitki s pristaši protihabsburškega upornika Ferenc grofa Rákóczyja.⁸⁷

Saborski zapisniki razkrivajo, da je Anton baron Oršić ob smrti leta 1706 zapustil dva sinova

in eno hčer. Sklepati je torej mogoče, da sta bili leta 1706 dve hčeri, ki sta se šolali na Kranjskem, že pokojni.⁸⁸ Pozneje je Marija Terezija v oporoki omenila, da je vzgojo hčera zaupala samostanom. Dve sta se šolali pri ljubljanskih uršulinkah, tretja, Julijana Terezija, pa pri škofjeloških klari-sah.⁸⁹ Tudi grof Adam Oršić v svojem delu o družinski zgodovini navaja, da sta imela zakonca tri hčerke, a da so vse tri zgodaj umrle.⁹⁰ Hči Marija Julijana je umrla pri trinajstih letih, 11. februarja 1710, v Ljubljani.⁹¹ Devet dni za njo je umrl njen šestnajstletni brat Ivan.⁹² Le nekaj dni pred njima, 7. februarja, je umrla tudi njuna mati Marija Terezija.⁹³ Vsi trije so bili pokopani pri ljubljanskih frančiškanih.⁹⁴ Morda je bila zanje usodna kaka nalezljiva bolezen. Od petih otrok zakoncev Oršić je tako rod nadaljeval le sin Bernard. Njegovi potomci živijo še danes.

O NEKATERIH KNJIGAH IZ KNJIŽNICE BARONICE ORŠIĆ

Baronica Marija Terezija Oršić je bila za svoj čas precej nenavadna ženska. To med drugim razkriva njen zapuščinski inventar, v katerem je navedenih precej neobičajnih predmetov, med njimi škatla za tobak, kar napeljuje na domnevo, da je bila baronica ena od redkih kranjskih plemkinj, ki so ga njuhale.⁹⁵ Tobak je bil poleg kave in čaja luksuzna dobrina, ki je v začetku 18. stoletja našla pot samo do redkih plemiških družin. Baronica Oršić in njena mati Ana Krescencija, tedaj baronica Grimschitz, sta gojili tudi kulturo pitja kave.⁹⁶

Značaj, zanimanja in navade baronice Oršić še bolj razkriva njena knjižnica, ki je vsebovala kar 142 knjig. Kaj je za tisti čas pomenilo tolikšno število knjig, pove podatek, da je v začetku 18. stoletja knjižnica z več kot petdesetimi knjigami veljala za veliko, tista z več kot stotimi pa za zelo veliko.⁹⁷ In ne samo to. Knjižna zbirka baro-

81 *Zaključci hrvatskog sabora 1693–1713*, knj. 2, str. 204, člen 29.

82 *Zaključci hrvatskog sabora 1693–1713*, knj. 2, str. 215, člen 31.

83 NŠAL, *ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj*, Matične knjige, P 1682–1718, str. 95–96.

84 *Tutela et curatela*, dobesedno skrbništvo in varuštvo.

85 *Zaključci hrvatskog sabora 1693–1713*, knj. 2, str. 328. Gabrijel baron Gotal se je z Ano Suzano baronico Oršić poročil okoli leta 1698, torej v času najhujših sporov zakoncev Oršić-Wintershoffen. Ob tem kaže dodati, da je Marija Terezija leta 1709 pridobila skrbništvo nad otroki (*Zaključci hrvatskog sabora 1693–1713*, knj. 2, str. 407/408, člen 5).

86 Oršići. Hrvatska Enciklopedija: <https://enciklopedija.hr/clanak/orsici>.

87 Oršić Slavetički, *Rod Oršića*, str. 14.

88 *Zaključci Hrvatskog sabora*, knj 2, str. 313, člen 18 (*duos filios ac una filia*). Verjetno sta se deklici pri uršulinkah samo šolali.

89 Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 67.

90 Oršić Slavetički, *Rod Oršića*, str. 14. Zapis grofa Oršića, da sta imela zakonca tri hčerke, je torej pravilen.

91 NŠAL, *ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj*, Matične knjige, M 1658–1735, str. 183.

92 NŠAL, *ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj*, Matične knjige, M 1658–1735, str. 183. Ivan je v mrliški knjigi vpisan kot Joannes Baptista.

93 NŠAL, *ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj*, Matične knjige, M 1658–1735, str. 182–183.

94 V Schiviz v. Schivizhoffen, *Der Adel*, smrti teh treh Oršićev ni zabeleženih.

95 Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 122.

96 Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 121.

97 Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 84, op. 25.

nice Oršič je bila enakovredna knjižnicam, ki so jih imeli nekateri kranjski plemiči.⁹⁸ Knjižnice kranjskih plemkinj, če jim je sploh mogoče reči knjižnice, so imele samo po nekaj knjig: grofica Strassoldo in plemkinja Bonin sta imeli, denimo, vsaka samo po en molitvenik, baronica Pelzhoffer je bila lastnica 29 knjig, plemkinja Coppenjager pa je posedovala nekaj molitvenikov.⁹⁹

Glede na te podatke ne gre dvomiti, da je baronica Oršič v začetku 18. stoletja sodila v vrh kranjske intelektualne elite. Njena zbirka knjig nam lahko mnogo pove o njenih bralnih preferencah, nedvomno pa tudi o njeni osebnosti. Njeno interesno področje je bilo široko: brala je antične pisatelje, filozofe, pesnike, politike in arhitekto, od Seneke in Tacita do Cicera in Vitruvija, poleg njih pa tudi renesančne humaniste, kot so Bocaccio, Tasso, Ariosto, Justus Lipsius itd.

Presenečajo knjige o arhitekturi, kjer lahko zasledimo tudi Andrea Palladia (1508–1580) in njegovo knjigo *I quattro libri dell'architettura*.¹⁰⁰ To niso bile poljudne knjige, temveč temeljna dela s področja arhitekture. Omeniti velja še delo *Regola delli cinque ordini d'architettura* Palladijevega sodelavca in poznorenesančnega oziroma manierističnega arhitekta Giacoma Barozzija da Vignole (1507–1573), ki ga še danes poznajo vsi študenti arhitekture in umetnostne zgodovine, saj še zmeraj sodi v kanon del o klasičnem arhitekturnem slogu.¹⁰¹

Baronica je imela kar nekaj primerkov knjig z vatikanskega seznama prepovedanih knjig (*Index librorum prohibitorum*).¹⁰² Družbena elita na Kranjskem je namreč po koncu tridesetletne vojne prepovedane knjige brez težav in strahu pred kaznijo prinašala iz tujine in jih brala doma.¹⁰³ Konec 17. stoletja so plemiči začeli v večjem številu zbirati knjige o politiki in politični zgodovini, med katerimi je bilo tudi veliko prepovedanih. Te niso prihajale le s protestantskega severa, temveč tudi iz Benetk, ki so bile največje in od Rima najbolj neodvisno tiskarsko-knjigotrsko središče v italijanskem prostoru.¹⁰⁴

Na vatikanskem seznamu prepovedanih knjig iz leta 1711 je bilo kar nekaj politično spornih knjig, ki so našle prostor na policah knjižnice baronice Oršič. Omenimo lahko Niccolòja Machiavellija (1469–1527), renesančnega političnega teoretika, ki v sodobni politični filozofiji velja za utemeljitelja realističnega pristopa k teoriji politike. Med baroničinimi knjigami so navedena štiri njegova dela, vsa brez naslova, a med njimi je bil zagotovo tudi *Vladar (Il Principe)*.¹⁰⁵ Machiavellija je poleg baronice Oršič menda imel samo še en kranjski izobraženec, dr. Florjančič.¹⁰⁶ Poleg Machiavellijevih del je imela baronica tudi knjigo *Storia d'Italia* Francesca Guicciardinija (1483–1540), prav tako renesančnega političnega pisca. To delo velja za eno najbolj znanih iz historiografije zgodnjega novega veka.¹⁰⁷ Prepovedane knjige s konca 17. in začetka 18. stoletja so napadale ureditev katoliške Evrope, zlasti Cerkev, cerkvene in posvetne vladarje itd. Med takimi knjigami je tudi *La vita di Cesare Borgia* oziroma *Vita de Duca Valentino* Tomasa Tomasija, ki je bila tudi v baroničini knjižnici.¹⁰⁸

Posebno pozornost pritegne naslov še ene baroničine knjige, in sicer *Augusti Tuani Historiarum sui temporis*.¹⁰⁹ Za latiniziranim imenom Jacopus Augustus Thuanus tiči francoski plemič in kalvinist Jacques-Auguste de Thou (1553–1617). Ta je kot odvetnik in karierni diplomat zbral impresivno osebno knjižno zbirko in bil leta 1593 imenovan za direktorja Kraljeve knjižnice. Dostop do bogatega tiskanega in rokopisnega gradiva mu je omogočil, da je napisal temeljno zgodovino Evrope, ki je zajemala leta od 1544 do 1607. De Thou je bil znanstvenik, pri delu je uporabljal znanstvene metode in ni pisal za široke množice.¹¹⁰ Ta knjiga je bila na seznamu prepovedanih knjig od leta 1609 do sredine 18. stoletja.¹¹¹

Poleg nje se je na baroničinih knjižnih policah znašlo delo še enega zanimivega, a danes precej nepoznanega avtorja. Traiano Boccalini (1556–1613) je svojčas veljal za najvplivnejšega političnega pisatelja pozne renesanse in bil znan tudi

98 Naj omenimo, da je imel njen stari oče Matija Wintershoffer leta 1651 na gradu Kozje samo tri knjige (Zadravec, Gospostvo Kozje, str. 87). To bi lahko bilo sicer povezano tudi s požarom, ki je leta 1638 uničil stari grad.

99 Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 85.

100 SI AS 309, fasc 39, O-78, str. 60.

101 SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 89.

102 Te seznane so tiskali večkrat in jih sproti dopolnjevali ter popravljali. V prispevku navajamo avtorje in prepovedane knjige, ki so v rimskem *Indexu librorum prohibitorum* iz leta 1711. Ta seznam je bil natisnjen samo leto dni po smrti baronice Oršič in vsebuje seznane prepovedanih knjig v času njenega življenja.

103 Vidmar, Avtorji, str. 16.

104 Vidmar, Prepovedane knjige, str. 246.

105 SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 76: *Niccolo Machiavelli in quattro libris. Index librorum*, 1711, str. 358.

106 Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 97. Bržkone gre za enega od utemeljiteljev Akademije operozov in odvetnika dr. Janeza Štefana Florjančiča pl. Grienfelda (1663–1706).

107 SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 71. Guicciardini je bil tudi pionir na področju znanstvene historiografije, saj je za svoje delo uporabljal vire (državne listine), s katerimi je argumentiral svoja stališča. Gl. tudi *Index librorum prohibitorum*, 1711, str. 177.

108 *Index librorum prohibitorum*, 1711, str. 495.

109 SI AS 309, fasc 39, O-78, str. 76.

110 https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Auguste_de_Thou

111 *Index librorum prohibitorum*, 1711, str. 231.

kot satirik. Bil je vodilni intelektuallec svoje dobe in sovražnik vsakršnega dogmatizma. Njegova kritika je bila uperjena zoper razvade papeškega dvora in vpliv Španije.¹¹² Baronica je imela knjigo njegovih zbranih političnih spisov v inventarju zapisano kot *La Bilancia Politica*.¹¹³ Dejansko gre za delo z naslovom *La bilancia politica di tutte le opere di Traiano Boccalini*, ki ga je uredil in leta 1678 izdal Gregorio Leti. Gregorio Leti (1630–1701) je bil italijanski satirik in zgodovinar, ki je pisal pod psevdonimom opat (Abbate) Gualdi ali Gualdus. Za tema imenom je skrival svojo identiteto, saj so bile njegove kritične satire usmerjene v katoliško cerkev in papeštvo. Vsa njegova dela so bila prepovedana, in to celo do leta 1966.¹¹⁴ Tudi med baroničinimi knjigami je mogoče najti eno njegovo knjigo, in sicer tisto z naslovom *Historia di donna Olimpia*. Naslov je napačno zapisan, saj gre za latiniziran naslov izvirnika *Vita di donna Olimpia*.¹¹⁵

Baronica Oršič je, kot kaže, rada brala satire, zato je bil v njeni knjižnici tudi slavni renesančni satirik in protestantizmu naklonjeni Pietro Aretino (1492–1556). Knjiga *Ragionamenti* (Razgovori), znana tudi kot *Sei Giornate*,¹¹⁶ je zanimiva zaradi tematike, saj govori o problematični morali znanih rimskih osebnosti. Po Aretinovi smrti (1556) so leta 1599 prepovedali vsa njegova dela (*opera omnia*).¹¹⁷

Glede na zapisano ne preseneča, da je imela baronica tudi knjigo Galilea Galileja, najpomembnejšega predstavnika znanstvene revolucije 17. stoletja in pionirja sodobne znanstvene metode. *Razprave iz matematike v zvezi z dvema novima znanostma* (krajše *Discorsi*)¹¹⁸ so bile njegovo najvplivnejše in poslednje delo. Leta 1633 je proti Galileju potekal znameniti proces, na katerem je bila njegova znanost obsojena kot heretična, sam pa se je moral svojim nazorom odreči. Omenjeno delo, ki ga je napisal v hišnem zaporu, so skrivaj pretihotapili na Nizozemsko in tam natisnili.

Na koncu velja izpostaviti še eno knjigo iz baroničine knjižnice, *Politica* belgijskega humanista

Justusa Lipsiusa (1547–1606).¹¹⁹ Na seznam prepovedanih knjig jo je že leta 1590 dal papež Sikst V. Lipsius je kasneje korigiral nekatere sporne trditve, tako da izdaje po letu 1596 niso več sodile med prepovedane.

V 16. in 17. stoletju so začeli prevladovati novi pogledi v razumevanju sveta in vesolja. Kranjsko plemstvo jih sicer ni pričakalo odprtih rok, tako da so bile knjige, kakršne je brala svobodomiselnost in vedoželjna baronica Oršič, redkost.¹²⁰ Seznam knjig iz njene knjižnice je dokaz, da se baronica ni prilagajala povprečnemu bralnemu okusu tedanjega plemstva, čeprav je imela tudi nekaj bolj popularnih knjig.

Intelektualno in miselno obzorje v habsburških deželah so v začetku 18. stoletja še vedno oblikovali in nadzorovali jezuiti.¹²¹ Tudi baronica Oršič je imela nekaj knjig, ki so jih napisali jezuitski intelektualci. To so predvsem knjige s področja filozofske matematike in fizike francoskega jezuita Pierra Gautrucha (1602–1681, tudi Galtruche), kot je, denimo, *Philosophiae ac mathematicae totius institutio*.¹²² Ta knjiga samo na prvi pogled izstopa iz baroničine zbirke. Čeprav je lep dokaz, da se kranjsko plemstvo res ni tako hitro odreklo jezuitskim pogledom na svet, pa vendar opazimo, da je velik del knjig baronice Oršič enak naboru knjig, ki so jih jezuiti uporabljali v svojem učnem programu. Antična besedila so uporabljali pri pouku latinščine, dela humanistov pri učenju jezikov in retorike, pri filozofiji pa so se opirali na Aristotela.¹²³ Tudi Gautruchevo delo se ne razlikuje od modela njegovega (oziroma jezuitskega nasploh) antičnega vzornika Aristotela, saj so v okviru filozofije poučevali tudi matematiko in fiziko.

SKLEP

Zgodovina družine Wintershoffen je sorazmerno dobro raziskana, predvsem zaradi povezave z gospodstvom Kozje, o katerem je pisal Dejan Zdravec. Vendar pa izvor te rodbine doslej še ni bil pojasnjen. Novoodkriti vir, družinska knjiga s konca 16. stoletja, pa razkriva, da lahko rodbinske

¹¹² https://it.wikipedia.org/wiki/Traiano_Boccalini.

¹¹³ SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 62. V *Indexu librorum prohibitorum* iz leta 1711 je knjiga na str. 90 pod Comentarii di Traiano Boccalini.

¹¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Gregorio_Leti; *Index Librorum Prohibitorum* 1711, str. 199.

¹¹⁵ SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 88.

¹¹⁶ SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 75.

¹¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Pietro_Aretino; *Index Librorum prohibitorum* 1711, str. 388.

¹¹⁸ SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 77; Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 90; Južnič, *Knjige o vakuumskih poskusih*, str. 26. Knjiga, skrajšano znana kot *Discorsi*, ima polni naslov *Discorsi e dimostrazioni matematiche intorno à due nuove scienze attenenti alla meccanica e i movimenti locali*.

¹¹⁹ SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 91. Polni naslov knjige je *Politicorum sive civilis doctrinae libri sex*.

¹²⁰ Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 89.

¹²¹ Zwitter, *Višje šolstvo*, str. 24; Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 90.

¹²² SI AS 309, fasc. 39, O-78, str. 79. Knjiga je vpisana dvakrat, pri drugi navedbi je poleg imena in priimka avtorja dodano še *aureliani*, vendar pa knjige s tem naslovom ni bilo mogoče identificirati (https://www.musicologie.org/Biographies/g/gautruche_pierre.html). Polni naslov knjige je *Philosophiae ac mathematicae totius institutio: cum assertionibus disputatis & vario genere problematum: ad usum studiosae inventutis*.

¹²³ Schmidt, *Zgodovina šolstva*, str. 131.

korenine umestimo na Bavarsko, v okolico krajev Aichach, Kranzberg, Eichstätt in Gerolsbach. Po slednjem kraju so se prvi člani rodbine tudi imenovali, in sicer še potem, ko so se v začetku 16. stoletja preselili v Zgornje Radvanje na Štajerskem. Od tedaj do smrti zadnjega moškega člana družine v začetku 19. stoletja je mogoče rekonstruirati njihovo 300-letno prisotnost na današnjem Slovenskem in njihove sorodstvene povezave z okoliškim štajerskim plemstvom.

Med člani rodbine Wintershoffen je bila ena najzanimivejših Marija Terezija, katere življenje je bilo mogoče sorazmerno dobro rekonstruirati. Njena nekonvencionalnost se kaže na primer v ločitvi od nasilnega moža, barona Antona Oršiča, ki je takrat dvignila veliko prahu. Iz tedanje družbe pa je izstopala tudi po zaslugi svoje bogate knjižnice, ki jo je v začetku 18. stoletja uvrščala v vrh kranjske intelektualne elite. Nekaj najzanimivejših knjig, ki so sodile na vatikanske sezname prepovedanih knjig, potrjuje njen sloves izobražene plemkinje z začetka 18. stoletja, ki je bila očitno zelo samosvoja in neodvisna osebnost.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ÖSTA – Österreichisches Staatsarchiv
AVA Adel HAA – Allgemeines Verwaltungsarchiv

BayHStA – Bayerischer Hauptstaatsarchiv
Kloster Altomünster Urkunden (Benediktinerinnen 1256–1760)
Domkapitel Freising Urkunden 2960

HR DAVŽ – Državni arhiv u Varaždinu
48, Obitelj Kavanagh-Bellyane, 1809.–1940.

HR HDA – Hrvatski državni arhiv
714 Obitelj Fodroci

Index librorum prohibitorum. Rim, 1711.

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
ŽA (Župnijski arhiv) Maribor – Sv. Janez Krstnik, Matične knjige
ŽA (Župnijski arhiv) Pilštanj, Matične knjige

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
ŽA (Župnijski arhiv) Sv. Nikolaj, Matične knjige

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani
AS 1073, Zbirka rokopisov

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM/000I, Zbirka listin

OBJAVLJENI VIRI

Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*. Knj. 2, F–J. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1970.

Hundt, Friedrich Hector von: *Die Urkunden des Klosters Indersdorf*, knj. 1, 2. München, 1863.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.

Zaključci hrvatskog sabora 1693–1713, Knj. 2 (ur. Josip Buturac, Mirko Stanisavljević, Ranko Sučić, Vesna Šojat, Bartol Zmajić). Zagreb: Državni arhiv NR Hrvatske, 1958.

LITERATURA

Analitički inventar. Obiteljski fond Gotal (1616–1749). Varaždin: Državni arhiv, 2001.

Banfi, Jaka: Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458): krvnik Veronike Deseniške? *Zgodovinski časopis* 77, 2023, št. 1–2, str. 38–59. DOI: <https://doi.org/10.56420/Zgodovinskiasopis.2023.1-2.02>

Bojničić, Ivan: *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Nürnberg: Bauer und Raspe, 1899 (Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Band. 4, Abt. 13).

Czerwenka, Bernhard: *Die Khevenhüller. Geschichte des Geschlechtes mit besonderer Berücksichtigung des XVII Jahrhunderts*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1867.

Čikulin, Ivan: *Ideae magnanimitatis Illyricae et Pannonicae. Viginti quatuor seu Totidem viri speciali aliquo facinore illustres cum adiunctis quatuor epistolis haeroidum ac duabus naeniis haerorum*. Zagreb, 1705.

Die Wappen der Deutschen Freiherrlichen und Adeligen familien in Genauer, Vollständiger und Allgemein Verständlicher Beschreibung: mit geschichtlichen und Urkundlichen Nachweisen. Knj. 3. Leipzig, 1856.

Filipčić Maligec, Vlatka: *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*. Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog Zagorja. Muzej seljačkih buna Gornja Stubica, 1996.

Geiss, Ernest: *Die Reihenfolgen der Gerichts und Verwaltungsbeamten Altbayerns nach ihrem urkundlichen Vorkommen vom XIII. Jahrhundert bis zum Jahre 1803*. München, 1865.

Hefner, Otto Titan von: *Der Adel des Königreich Sachsen*. Nürnberg: Bauer und Raspe, 1857 (Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Band 2, Abt. 3).

- Hozjan, Andrej: Posestne razmere na ljutomerskem do razpusta zemljiških gospostev (1848). *Kronika* 70, 2022, št. 3 (Iz zgodovine Ljutomera), str. 511–548. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.3.02>
- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi*. Ljubljana: DZS, 1999.
- Južnič, Stanislav: Knjige o vakuumskih poskusih na Slovenskem pred katodnimi elektronkami. *Vakuumist* 29, 2009, št. 4, str. 25–32.
- Karlovački leksikon (ur. Ivan Ott). Karlovac: Naklada Leksikon : Gradska knjižnica »I. G. Kovačić«: Gradski muzej; Zagreb: Školska knjiga, 2008.
- Kneschke, Ernst Heinrich: *Die Wappen der Deutschen Freiherrlichen und Adelligen Familien*. Knj. 3. Leipzig, 1856.
- Kneschke, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adel-Lexicon*. Knj. 6. Leipzig, 1865.
- Kočevan, Vanja: Ferdinand II. na čelu protireformacije. Plemstvo in konfesionalno-politične razmere na Kranjskem v prvi tretjini 17. st. *Stati inu obstatu*, št. 21/22, 2015, str. 180–232.
- Košir, Matevž: Primeri starejših oporok v slovenščini, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije. *Arhivi* 26, 2003, št. 1, str. 89–114.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan: Pleme Grofovah Orišičah. *Iskra. Zabavni sestavci od više domorodnih pisateljih*. Zagreb, 1846, str. 3–51.
- Lieberich, Heinz: *Die bayerischen Landstände 1313/40–1807*. München: Kommission für Bayerische Landesgeschichte, 1990.
- Mlinarič, Jože: Gosposčina Zgornje Radvanje pri Mariboru po urbarju iz leta 1695. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 48 = n. v. 14, 1978, št. 2, str. 204–216.
- Mülverstedt, Georg Adalbert von: *Der abgestorbene Adel der Provinz und Mark Brandenburg*. Nürnberg: Bauer und Raspe, 1880 (Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, 6).
- Naschenweng, Hannes P.: *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium*. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 2020.
- Oršič Slavetički, Adam: *Rod Oršića*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1943.
- Patačić, Antun Aleksandar: *Status familiae Patachich sive Notitia illius Universalis Honorifica aequae ac Utilis ex Archivis et Documentis authenticis desumpta ac Vienna in hunc Librum*. Viennae MDCCXXXX.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenburg, 1962.
- Roth, Benno: Die Pranker Totenschilde in der Basilika zu Seckau. *Jahresbericht veröffentlicht am Schluss des Schuljahres 1972/73*. Seckau: Höhere Internatschule, str. 7–24.
- Sapač, Igor: Grad Branek. Arhitekturnozgodovinski oris. *Kronika* 70, 2022, št. 3 (Iz zgodovine Ljutome-
ra), str. 660–738. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.3.06>
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, I. Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
- Seražin, Helena: Krištof Lovrenc Flachenfeld – naročnik dveh Jelovškovih slikanih oltarjev. *Acta historiae artis Slovenica*, 1998, št. 3, str. 73–86.
- Slana, Lidija: Iz zgodovine gradu in gospostva Snežnik na Notranjskem. *Kronika* 48, 2000, št. 1–2 (Iz zgodovine snežniške graščine), str. 20–40.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, knj. 1: Območje Maribora in Ptuja*. Ljubljana: Partizanska knjiga, Znanstveni institut Filozofske fakultete v Ljubljani, 1990.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, knj. 2: Med Prekmurjem in porečjem Dravinje*. Ljubljana: Viharnik: Založba Park, Znanstveni tisk, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, 1991.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, knj. 5: Med Kozjanskim in porečjem Save*. Ljubljana: Viharnik: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.
- Štuhec, Marko: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995 (Studia humanitatis, Apes, 1).
- Valvasor, Janez Vajkard: *Čast in slava vojvodine Kranjske*. Del IV, knj. XII. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska 2009–<2011>.
- Vidmar, Luka: Avtorji in bralci prepovedanih knjig na Slovenskem v zgodnjem novem veku: Libri prohibiti iz zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice. *In vendar so jih brali: prepovedane knjige na Slovenskem v zgodnjem novem veku iz zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice* (ur. Sonja Svoljšak, Luka Vidmar). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2018, str. 9–59.
- Vidmar, Luka: Prepovedane knjige na Kranjskem od indeksa Pavla IV. (1559) do indeksa Pija VI. (1786): Libri prohibiti v Semeniški knjižnici. *Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, str. 233–262. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610504016>
- Zadravec, Dejan: Gospostvo Kozje v zgodnjem novem veku. *Pod Bredičem in Kozjakom: zgodovina Kozjega* (ur. Slavko Ciglencečki et al.). Kozje: Občina, 2016, str. 73–96.
- Zwitter, Fran: Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918. *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969*. Ljubljana, 1969, str. 13–51.
- Žvanut, Maja: »To ie moja uola«: po sledih nekega testamenta iz 17. stoletja. *Zgodovinski časopis* 52, 1998, št. 4, str. 487–496.
- Žvanut, Maja: Ločitev zakona pred 300 leti. *Zgodovinski časopis* 50, 1996, št. 3, str. 343–356.

SPLETNI VIRI

Frühneuhochdeutsches Wörterbuch:

Kastner: <https://fwb-online.de/lemma/kastner.s.om>

Hrvatska enciklopedija:

Oršići: <https://enciklopedija.hr/clanak/orsici>
 Ratkaj: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51935>

Hrvatski biografski leksikon:

Fodroci: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/6156>
 Ladislav Fodroci: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/fodroci-ladislav>

Muzej seljačkih buna:

<https://msb.mhz.hr/obitelj-orsic/>

Wikipedija:

Gregorio Leti: https://en.wikipedia.org/wiki/Gregorio_Leti
 Jacques Auguste de Thou: https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Auguste_de_Thou
 Pietro Aretino: https://en.wikipedia.org/wiki/Pietro_Aretino
 Pranckh: <https://en.wikipedia.org/wiki/Pranckh>
 Pranckh (Adelsgeschlecht): [https://de.wikipedia.org/wiki/Pranckh_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Pranckh_(Adelsgeschlecht))
 Schneeweiß: [https://de.wikipedia.org/wiki/Schneeweiß_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Schneeweiß_(Adelsgeschlecht))
 Zehnthof: <https://de.wikipedia.org/wiki/Zehnthof>

SUMMARY

Baroness Maria Theresa Oršić, Née Baroness Wintershoffen. Her Lineage, Marriage, and Books

The Styrian noble family of Barons Wintershoffen, originally Wintershoffer, hailed from Gerolsbach in Bavaria and obtained membership in the territorial estates in 1490. The confirmation of the connection between the Bavarian and Styrian Wintershoffers crucially rested on the family album featuring illustrated coats of arms and blazons from at the end of the sixteenth century (currently kept in the Archives of the Republic of Slovenia). The first person mentioned in the album is Hans Wintershoffer from Gerolsbach. The following three generations of the family already lived in Styria, with its members documented as the lords of Zgornji Radvanj (Ger. *Oberradwein*) and later also Kozje (Ger. *Drachenburg*). In 1685, the name of the latter seignior became part of their baronial predicate. Drawing on other sources and relevant literature made it possible to trace the history of the lineage all until its extinction in the first quarter of the nineteenth century.

One of the most interesting members of the Wintershoffen family was undoubtedly Maria Theresa, who married a Slavonian nobleman Baron Anton Oršić from the Croatian town of Slavetić. Their turbulent marriage ultimately ended in a divorce, which was something unheard of for that period.

After divorcing her husband, Maria Theresa moved to Carniola and settled in Ljubljana. Here, she was deemed worldly and highly educated, one of the most notable noblewomen of Baroque Ljubljana in the early eighteenth century. She embraced the innovations of her time, as is also evidenced by items listed in the probate inventory. The latter, among other things, also reveals that she had a remarkably wealthy library featuring a wide array of genres and writers, from ancient, especially Latin authors to Renaissance humanists. Many of her titles were on the Index of Forbidden Books. With her book collection, the baroness stood out from the society of noblemen, who then possessed ninety percent of all books from noble libraries in Carniola.

Shematični pregled povezave med rodbinama Wintershoffen in Oršič.

